FAN VA TADQIQOT SAMARALARI
xalqaro ilmiy–amaliy konferensiya
www.academicsbook.com
Vol: 2 Issue: 5 (2025)

TABIIY YEM-XASHAK O‘SIMLIK ZAXIRALARI VA ULARNING HOLATI

Abduxoliqova Muxlisaxon
Andijon davlat pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlar fakulteti Biologiya yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O‘zbekiston tabiiy yem-xashak o‘simlik zaxiralarining (yaylovlar, pichanzorlar) chorvachilik, ekologiya va iqtisodiyotdagi ahamiyati yoritilgan. Ularning hozirgi degradatsiyalashgan holati, asosiy sabablari (haddan tashqari o‘tlatish, iqlim o‘zgarishi) tahlil qilinib, muhofaza qilish, tiklash va barqaror foydalanish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar keltirilgan.*

Kalit so‘zlar: *Yaylov, pichanzor, yem-xashak, degradatsiya, chorvachilik, o‘simlik zaxiralari, ekologiya, barqaror foydalanish, tuproq eroziyasi.*

Аннотация. *В данной статье освещается значение природных кормовых растительных ресурсов Узбекистана (пастбища, сенокосы) для животноводства, экологии и экономики. Анализируется их современное деградированное состояние, основные причины (чрезмерный выпас, изменение климата), а также представлены научно обоснованные предложения по их охране, восстановлению и устойчивому использованию.*

Ключевые слова: *Пастбище, сенокос, корма, деградация, животноводство, растительные ресурсы, экология, устойчивое использование, эрозия почв.*

Annotation. *This article highlights the importance of Uzbekistan's natural fodder plant resources (pastures, hayfields) for livestock, ecology, and the economy. It analyzes their current degraded state, the main causes (overgrazing, climate change), and presents scientifically based proposals for their conservation, restoration, and sustainable use.*

Key words: *Pasture, hayfield, fodder, degradation, livestock, plant resources, ecology, sustainable use, soil erosion.*

KIRISH

Tabiiy yem-xashak o‘simlik zaxiralari, jumladan yaylovlar va pichanzorlar, O‘zbekiston kabi agrar mamlakatlar uchun bebaho tabiiy boylik hisoblanadi. Ular chorvachilikning asosiy ozuqa bazasini tashkil etib, qishloq xo‘jaligining barqaror rivojlanishi, oziq-ovqat xavfsizligi ta’minlanishi hamda ekologik muvozanatni saqlashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu resurslarning holati va ulardan oqilona foydalanish masalasi bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir.

1 Tabiiy yem-xashak zaxiralarining ahamiyati

Tabiiy yem-xashak maydonlarining ahamiyati ko‘p qirrali bo‘lib, quyidagilarni o‘z ichiga oladi: Chorvachilik uchun asosiy ozuqa manbai: Yaylovlar va pichanzorlar qoramol, qo‘y-echki, ot va tuya kabi chorva mollari uchun eng arzon va sifatli ozuqa bilan ta’minlaydi. Tabiiy o‘simliklar tarkibidagi vitaminlar, minerallar va oqsillar hayvonlarning sog‘lom o‘sishi va mahsuldorligini oshiradi.

Biologik xilma-xillikni saqlash: Bu maydonlar ko‘plab yovvoyi o‘simlik va hayvonot turlari uchun yashash muhiti hisoblanadi. Ularning saqlanishi ekotizimning barqarorligini ta’minlaydi. Tuproq unumdorligini oshirish va eroziyadan himoya qilish: O‘tloq o‘simliklarining ildiz tizimi tuproq strukturasini yaxshilaydi, uning suv va havo o‘tkazuvchanligini oshiradi hamda shamol va suv eroziyasidan samarali himoya qiladi. Iqlim o‘zgarishiga qarshi kurash: Sog‘lom yaylovlar atmosferadagi karbonat angidridni yutib, tuproqda organik moddalar shaklida to‘playdi va shu bilan global isish ta’sirini kamaytirishga hissa qo‘shadi. Iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyat: Chorvachilik qishloq aholisining asosiy daromad manbalaridan biri bo‘lib, tabiiy yem-xashak zaxiralari bu sohaning rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi, ish o‘rinlari yaratadi.

2. Mavjud holat va asosiy muammolar

Afsuski, so‘nggi yillarda tabiiy yem-xashak o‘simlik zaxiralarining holati bir qator salbiy omillar ta’sirida yomonlashib bormoqda: Haddan tashqari o‘tlatish (Antropogen bosim): Yaylovlarda chorva mollarining me’yoridan ortiq va tartibsiz boqilishi o‘simlik qoplamining siyraklashishiga, qimmatli yem-xashak turlarining yo‘qolib, o‘rnini sifatsiz va begona o‘tlar egallashiga olib keladi. Bu esa yaylovlarning mahsuldorligini keskin pasaytiradi. Degradatsiya va cho‘llanish: Noo‘rin foydalanish, suv resurslarining yetishmasligi va iqlim o‘zgarishi natijasida keng maydonlarda tuproq degradatsiyasi (sho‘rlanish, botqoqlanish, zichlashish) va cho‘llanish jarayonlari kuchaymoqda. Iqlim o‘zgarishining salbiy ta’siri: Qurg‘oqchilikning tez-tez takrorlanishi, yog‘ingarchilik miqdorining kamayishi va notekis taqsimlanishi, havo haroratining ko‘tarilishi tabiiy o‘simliklar rivojiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, yem-xashak hosildorligini kamaytirmoqda. Yaylovlardan noto‘g‘ri foydalanish va maydonlarining qisqarishi: Ba’zi hollarda yaylov yerlari boshqa maqsadlarda (qurilish, dehqonchilik uchun o‘zlashtirish) foydalanilishi ularning umumiy maydonini qisqartirmoqda. Ilmiy asoslangan boshqaruv va monitoringning yetishmasligi: Yaylovlardan foydalanishda zamonaviy, ilmiy asoslangan usullarning (masalan, yaylov aylanish tizimlari) yetarli darajada joriy etilmaganligi, yaylovlar holatini baholash va monitoring qilish tizimining zaifligi muammolarni yanada chuqurlashtiradi. Invaziv o‘simlik turlarining tarqalishi: Ayrim hududlarda mahalliy yem-xashak o‘simliklarini siqib chiqaruvchi invaziv (begona) turlar tarqalib, yaylovlar sifatini va biologik xilma-xilligini pasaytirmoqda.

3. Yechimlar va tavsiyalar

Tabiiy yem-xashak o‘simlik zaxiralarini saqlash, tiklash va ulardan barqaror foydalanish uchun quyidagi kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur: Yaylovlardan foydalanishni ilmiy asosda tartibga solish Yaylov sig‘imini aniqlash va

chorva mollarini boqish me’yorlariga qat’iy rioya qilish. Yaylov aylanish (rotatsion) tizimlarini keng joriy etish, yaylovlarga "dam berish" tartibini yo‘lga qo‘yish.

Degradatsiyaga uchragan yaylovlarni tiklash va yaxshilash

Eroziyaga qarshi kurashish tadbirlarini amalga oshirish (fitomelioratsiya, terrasalash). Mintaqaning tabiiy-iqlim sharoitlariga mos, qurg‘oqchilikka chidamli va yuqori ozuqaviy qiymatga ega bo‘lgan yem-xashak o‘simliklari urug‘larini ekish (pichan экиш, yaylovlarni yaxshilash).Mahalliy, moslashgan o‘simlik turlaridan foydalanishga ustuvorlik berish. Ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish va innovatsiyalarni joriy etish: Yangi, serhosil va chidamli yem-xashak o‘simliklari navlarini yaratish va ishlab chiqarishga joriy etish. Yaylovlar holatini masofadan zondlash (sun’iy yo‘ldosh tasvirlari, dronlar) texnologiyalari yordamida muntazam monitoring qilish va olingan ma’lumotlar asosida boshqaruv qarorlarini qabul qilish.

XULOSA

Tabiiy yem-xashak o‘simlik zaxiralari nafaqat chorvachilikning, balki butun ekotizimning barqarorligi va mamlakat iqtisodiyotining muhim tayanchidir. Ularning hozirgi holati jiddiy e’tiborni va zudlik bilan chora ko‘rishni talab qiladi. Yuqorida qayd etilgan kompleks chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish orqali ushbu bebaho resurslarni saqlab qolish, ularning mahsuldorligini oshirish va kelajak avlodlar uchun barqaror foydalanish imkoniyatini yaratish mumkin. Bu esa o‘z navbatida mamlakatimiz oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash, ekologik muvozanatni saqlash va aholi farovonligining yuksalishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi.
2. O‘zbekistonda yerlarning degradatsiyasiga qarshi kurashish bo‘yicha Milliy harakatlar dasturi.
3. Mustafayev B.A., Xolmuratov A.R. O‘zbekiston yaylovlari o‘simlik qoplami va uni yaxshilash yo‘llari.
4. Shamsutdinov Z.Sh. Yaylov ekologiyasi va yaylovshunoslik asoslari.
5. Xalilov M.X. Cho‘l yaylovlarining ozuqabop o‘simliklari va ulardan samarali foydalanish.
6. Мардонова, Р. (2023). Сифатлаш Ва Эпитетнинг Қиёсига Доир. dǩZ dSmSe [hS^ ïSca YfcS^, 106.
7. Mardonova, R. (2022). Comparison Of Adjectives And Epithets. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities, 2(1.6 Philological sciences).